

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента

Ковалик Наталії Василівни

на дисертацію ТКАЧЕНКО Наталії Дмитрівни

«ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ "SPACE" У БРИТАНСЬКОМУ ТА
АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ:

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Антропоцентричний характер сучасної лінгвістики, відображення культури певного народу у мові, якою він говорить, відповідна інтерпретація етнокультурної інформації під час міжкультурного спілкування давно стали найперспективнішими напрямками розвитку сучасного мовознавства. Лінгвокультурологічний аспект розгляду мовних одиниць є цікавим, оскільки сприяє вивченню духовних цінностей і досвіду мовних особливостей певних національно-культурних спільнот із орієнтацією на виявлення взаємозв'язку мови і культури.

Оскільки, основою лінгвокультурології є ідея взаємозв'язку мови і культури, в якій культурологічна компонента є не лише показником функціонування мови як репрезентанта лінгвокультурного коду, а й індикатором культурологічної маркованості одиниць мови. При цьому метою такого вивчення є визначення не лише національної специфіки певної мови, а й виокремлення її універсальних явищ.

Експертована дисертація Наталії Дмитрівни Ткаченко присвячена дослідженню функціонально-семантичного поля *space* у міжкультурному аспекті. Актуальність наукової роботи визначається активністю динамічних лексико-семантичних процесів, що відбуваються у британському та американському варіантах англійської мови як найбільш поширених, оскільки застосований у роботі антропоцентричний підхід дозволяє розглядати номінативні одиниці крізь призму спільних та відмінних рис визначених культур, сформованих під впливом історичних, географічних, соціальних та інших

чинників. Обраний підхід обумовив мету дослідження – встановлення лінгвокультурологічних параметрів репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* у сучасній англійській мові в її британському та американському варіантах. Досягнення поставленої мети здійснено шляхом послідовного виконання низки завдань, що охоплюють формування теоретичних засад дослідження, розробку і застосування методики аналізу та науково-практичне опрацювання фактичного матеріалу.

Дослідження ґрунтується на достатньо репрезентативному матеріалі – корпус вибірки становить 3229 різнорівневих репрезентацій простору (апелятивів і топонімів), дібраних, методом суцільної вибірки за тематичним принципом, з британських та американських лексикографічних і довідкових джерел; періодичних онлайн видань; оригінальних творів британських та американських письменників тощо. Увесь матеріал опрацьовано із залученням симбіозу загальнонаукових, лінгвістичних та перекладознавчих методів та прийомів, серед яких можна виокремити *метод структурного та семантичного аналізу, компонентний аналіз, метод польового моделювання* тощо. Загалом, у роботі було використано понад 15 основних та допоміжних методів та прийомів дослідження. Випрацьована дисертанткою методика комплексного, поліпарадигмального аналізу лінгвокультурологічних особливостей репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* може бути застосована, до прикладу, для зіставного аналізу англійської мови в її британському та американському варіантах.

Обсяг опрацьованого фактичного матеріалу, коректне та виправдане використання традиційних і сучасних методів забезпечили достовірність отриманих у дисертаційній роботі результатів та висновків. Висновки, безперечно, вказують на наукову новизну, оскільки дозволяють вперше простежити еволюцію та сучасний стан знання про простір у британській та американській лінгвокультурах.

Практичне застосування результатів наукового дослідження є можливим у практиці викладання лінгвокультурології та лінгвокультурознавства, загального та зіставного

мовознавства, вступу до мовознавства, спецкурсів та курсів за вибором з лексикології англійської мови, функціональної семантики англійської мови, лінгвостилістики, структурної та функціональної лінгвістики, лексикографії. Крім того, багатий мовний матеріал, зібраний та систематизований у дисертаційному дослідженні Н. Д. Ткаченко, може бути використаний у практиці викладання англійської мови та перекладу, в укладанні підручників і посібників.

Тема дослідження п. Наталії Ткаченко виконана в межах науково-дослідної теми кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця Київського національного лінгвістичного університету «Когнітивні, дискурсивні та культурологічні аспекти сучасної германістики та перекладознавства», затвердженої МОН України (номер державної реєстрації 0117U003776).

Робота пройшла належну апробацію: її зміст обговорено на 15 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, а основні положення дослідження знайшли своє відображення у 30(!) одноосібних публікаціях авторки, з яких 12 статей опубліковано у фахових виданнях ДАК МОН України, 3 статті зареєстровані у наукометричній базі “Сорnernicus”, а 5 статей – у періодичних виданнях інших держав.

Дисертаційне дослідження має чітку структурованість. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками, загальних висновків та довідкового покажчика. Перед вступом поданий перелік умовних скорочень, а у додатку Ж – список публікацій здобувачки.

У роботі використано здебільшого описову й табличну форми викладу ілюстративного матеріалу. Загалом, у тексті та додатках дисертації подано 11 таблиць, більшість з яких виправдані й аргументовані, як приклад Табл. 1.1 – “Лінгвокультурний просторовий дейксис” – с. 40; Табл. 3.1 – “Тематичні апелятиви й топоніми ФСП space” – с. 90; Додаток А – “ФСП space” – с. 251; Додаток Б – “Британські та американські асоціативні репрезентації” – с. 256 тощо.

У вступі обґрунтовано вибір теми наукового дослідження, її актуальність, чітко висвітлено мету та завдання дослідження, визначено його матеріал і методи, розкрито

наукову новизну, теоретичне і практичне значення, викладено основні положення, що виносяться на захист, вказано на форми апробації результатів дослідження.

У першому розділі викладено теоретичні, а в другому – методологічні засади роботи, у третьому розділі здійснено дослідження системної організації репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* у британському та американському варіантах англійської мови, четвертий розділ присвячено розгляду особливостей функціонування репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* у сучасній англійській мові в її британському та американському варіантах на матеріалі текстів різно-жанрової стилістичної належності.

Зміст першого розділу свідчить про високий рівень обізнаності дисертантки в усіх релевантних її дослідженню теоретичних постулатах: проаналізовано традиції вивчення лінгвокультурних репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* у загальному та зіставному мовознавстві; розглянуто комплексні підходи до вивчення лінгвокультурних репрезентацій досліджуваного функціонально-семантичного поля.

Другий розділ виокремлений дисертанткою для опису та обґрунтування вибору сукупності різних методів і прийомів дослідження. Водночас, у розділі досить скурпульозно та деталізовано описано механізм дослідження фактичного матеріалу, як теоретичного підґрунтя до Розділів 3 і 4. У своєму дослідженні Наталія Дмитрівна вибудувала методіку комплексного, поліпарадигмального аналізу мовних явищ який було укладено у п'ять етапів (п. 2.7): суцільної вибірки, структурно-семантичного аналізу, функціонально-семантичного аналізу, а також лінгвокультурологічного та дискурсного аналізу. Слід наголосити на чіткості, логічності й послідовності викладеного матеріалу.

У плані розкриття теми дисертаційного дослідження найбільш цінними є третій і четвертий розділи – *«Аналіз лінгвокультурних репрезентацій функціонально-семантичного поля space у світлі лексичентричного підходу»* та *«Особливості відображення лінгвокультурних репрезентацій функціонально-семантичного поля space: текстоцентричний підхід»* – де теоретичні узагальнення екстраполюються на реальний

текстовий матеріал, у цьому випадку – 3 229 різнорівневих репрезентацій простору (апелятивів і топонімів) різних жанрів і стилів англійської мови з національно-маркованою семантикою, відтворених у лексемах, номінативних та інших словосполученнях, дібраних методом суцільної вибірки за тематичним принципом.

У третьому розділі роботи змодельовано системну організацію функціонально-семантичного поля *space* в англомовній лінгвокультурі. Проведений аналіз дозволив автору визначити критерії класифікації та типологізацію репрезентацій функціонально-семантичного поля *space*, виявити ядро, а також близьку та далеку периферію досліджуваного функціонально-семантичного поля й дійти цікавих висновків щодо характерних рис його конститuentів. З'ясовано, що ядерна зона функціонально-семантичного поля *space* містить іменники простору з універсальною семантикою, а це абстрактні іменники *area, container, location, place, point, side, surface, spot, zone* для позначення двовимірного та тривимірного простору. Репрезентації, що входять до складу ядерної зони функціонально-семантичного поля *space*, Наталія Дмитрівна дослідила з точки зору їхньої структури, змісту та походження. Найбільш цікавим результатом цього розділу є виявлення того, що ядро, близька та далека периферії поля *space* мають збіжні, подібні й відмінні елементи в британському та американському варіантах англійської мови, причому найбільшою мірою національна специфіка, навіть контрастність відчутна на периферії.

Четвертий розділ роботи продовжується низкою прикладних розвідок з метою визначення особливостей функціонування репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* у сучасній англійській мові в її британському та американському варіантах на матеріалі текстів різно-жанрової стилістичної належності, а саме: в діловому, офіційно-документальному стилі (на прикладі юридичних, економічних, промислових та географічних текстів, а також текстів з етики ділових відносин); в публіцистичному стилі (на прикладі рубрики новин, рубрики повідомлень про погоду, у спортивній рубриці тощо); в художньо-белетристичному стилі (на прикладі оповідань Френсіса Скотта Фіцджеральда, О. Генрі, Девіда Герберта Лоуренса, Трумена Капоте, Джойс Керол Оутс).

Разом з тим, було частково опрацьовано поетичний жанр художнього тексту (на прикладі віршів Роберта Бернса, Ленгстона Г'юза, Шел Сільверстейн та Чомана Харді). Очевидно, що дослідниця мала на меті проаналізувати функціонування досліджуваних репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* у їх первинній (діловий, офіційно-документальний стиль) та вторинній (публіцистичний та художньо-белетристичний) сферах вживання. Порівняльний аналіз, проведений дисертанткою, засвідчив домінування британських номінацій у процесі субстантивації процесуальних значень дієслів, прикметників тощо, а також перевагу американських номінацій у процесі актуалізації базових значень номінацій простору.

Варто наголосити на системності рецензованої наукової праці, яка абсолютно і покроково відповідає задекларованій методиці: кожен наступний етап є наслідком результатів попередніх досліджень.

Після прочитання дисертації переконуєшся у значній обізнаності авторки в сучасних лінгвістичних тенденціях, школах, працях: окрім класичних праць зі структурної семантики (І. Кобозєва, М. Бірвиш, S. Ullman, Є. Гулига, Є. Шендельс, Ю. Караулов В. Гак, К. Плоткіна, А. Уфимцева та ін.), функціональної семантики (Б. Гавранек, В. Матезіус, Ш. Балі, І. Бодуен де Куртене, Ф. де Соссюр, К. Бюлер та ін.), лінгвокультурології (В. Маслова, В. Воробйов, О. Снітко, Е. Верещагин, А. Хроленко, В. Шаклеин, В. Красних, О. Швейцер, Ю. Зацний, В. Зацна, Т. Пахомова, Р. Крицберг, W. Bright та ін.), тут знаходимо роботи про методи дослідження актуалізації мовних одиниць у тексті (М. Рифатер, М. Хелідей, В. Карасик, С. Терехова та ін.). До слова, за основу дослідження, дисертанткою була обрана методика комплексного, поліпарадигмального аналізу, розроблена С. Тереховою. Вражає кількість залучених до дослідження лексикографічних джерел та джерел ілюстративного матеріалу – 139.

Загальний перелік використаних джерел – 565 позицій, серед яких 426 праць українських і зарубіжних авторів, 76 позицій ілюстративного матеріалу та 63 позиції довідкової літератури і лексикографічних джерел.

Відродно зазначити, що п. Наталія Ткаченко демонструє досить високий рівень не лише теоретичної, але й прикладної та практичної підготовки, легко, невимушено оперуючи сучасним дослідницьким інструментарієм. Виклад інформації – конструктивний та лаконічний. Впадає у вічі старанність та скурпульозність у доборі фактичного матеріалу, а практично кожне наступне дослідження у роботі не лише детально описане, але й оформлене у табличному форматі (с. 40, с. 90, с. 112, с. 134 і далі по тексту).

Загалом, змістові дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Робота справляє позитивне враження новаторством постановки і вирішенням питань.

Проте, як і кожне самостійне дослідження, дисертація не позбавлена деяких хиб, а окремі положення викликають дискусію.

У цілому, при усій ґрунтовності проведеної роботи та її логічному викладі, дослідження потребує композиційної «стрункості» та «зібраності», спричиняючи бажання «покласти» його у певну структуровану форму. На наш погляд, висновки до розділів та загальні висновки у дисертаційному рукописі громіздкі й інколи неповністю розкривають суть отриманих результатів дослідження. Робота не цілком збалансована: 3 розділ (с. 79-161) надто вже «розлогий» (83 сторінки, де п. 3.4 відведено 69 сторінок!). Цей розділ можна було б посегментувати на додаткові підрозділи, адже у ньому досліджуються ядерні та периферійні (близько- та далеко-периферійні) репрезентації функціонально-семантичного поля *space* за критеріями та типологізацією. Це упущення «тягне» за собою дезорієнтацію у розумінні суті проведеного дослідження: робота проведена ґрунтовно, як зазначалося вище, але опис отриманих результатів подано дещо «розміто».

Загалом дисертаційному дослідженню бракує схематичної наочності у вигляді графіків, діаграм, інфограм, гістограм тощо, які б забезпечили візуальне моделювання змісту досліджуваного матеріалу, особливо у 3 та 4 розділах. Наприклад, доречно було б

подати графічну візуалізацію ядерних та периферійних репрезентації функціонально-семантичного поля *space*, або ж зіставну візуалізацію функціонування репрезентацій функціонально-семантичного поля *space* у сучасній англійській мові в її британському та американському варіантах на матеріалі текстів різно-жанрової стилістичної належності тощо.

Важко знайти лінгвістичну працю, в якій узагалі не було б елементарних кількісних підрахунків і рецензована праця є підтвердженням цього. У п. 7 положення на захист задекларовано про проведення статистичного аналізу, хоча насправді в експертіваній дисертації були залучені лише елементи статистичного аналізу, або коректніше елементи описової статистики, де на найпростішому рівні кількісно описується або підсумовується масив досліджуваних даних. У цьому випадку визначення кількісних перевах у вживанні номінацій простору серед британських та американських топонімів було проведено за формулою $\text{Freq. } x = \text{QAll} : \text{Qx}$ (розділ 2; с. 72-73). Прикро, але ми змушені лише констатувати факт домінування тематичних груп саме серед американських топонімів у складі ФСП *space* та кількісну перевагу ознакових номінацій простору серед британських топонімів, про що викладено у висновку до розділу 3 (с. 160) та у додатку В (с. 260). На нашу думку, роботі бракує описового механізму який би пояснював причину вибору саме цієї формули з алгоритмом отримання остаточних даних, адже цей механізм адекватно відобразив би той великий об'єм виконаної дисертанткою роботи та аргументував би її новизну.

У роботі наявні окремі мовні помилки, стилістичні вади, також чисельні хиби друку (екстралінгвістичний замість екстралінгвальний; германіст_іці/англіст_іці замість германіст_иці/англіст_иці; С. Фітцджеральд замість С. Фіцджеральд; Л. Хьюз замість Л. Г'юз; спорадичне використання скорочень тощо та ін.).

Підсумовуючи, зазначимо, що наведені зауваження не мають принципового характеру, а насамперед процедурні та дискусійні, які не применшують загальної позитивної оцінки дослідження. Кандидатська дисертація п. Наталії Ткаченко є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що, безперечно, має постульовану

самою авторкою науково-теоретичну та практичну цінність. Поставлені у ній теоретичні і практичні завдання вирішені, основні наукові положення та висновки мають достатню доказовість й достовірність.

Автореферат і публікації висвітлюють головні досягнення авторки, характеризуючи дослідження в цілому. Тому висловлюю своє переконання в тому, що дисертація *“Функціонально-семантичне поле “space” у британському та американському варіантах англійської мови: лінгвокультурологічний підхід”* відповідає чинним вимогам, що висуваються до дисертацій кандидатського рівня, передбачених пп. 9, 11, 12 і 13 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами та доповненнями), а її авторка Ткаченко Наталія Дмитрівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент – кандидат філологічних наук,
доцент, завідувачка кафедри іноземних мов
Львівського торговельно-економічного університету

Н. В. Ковалик

04 грудня 2020 р.

